

INSPIRACJE EDUKACYJNE

Jarosław Kordziński

Szkoła uczenia się uczniów

Edukacja XXI wieku

Wolters Kluwer

Jarosław Kordziński

Szkoła uczenia się uczniów Edukacja XXI wieku

Zamów książkę w księgarni internetowej

profinfo.pl
księgarnia internetowa

Wydawca serii
Elżbieta Piotrowska-Albin

Wydawca
Izabella Małecka

Redaktor prowadzący
Paulina Ambroży

Opracowanie redakcyjne
Joanna Ośka

Ilustracja na okładce
juliatim/123RF

prawoLubni

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przystępujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

Szanujemy prawo i własność
Więcej na www.legalnakultura.pl
Polska Izba Książki

© Copyright by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2025

ISBN 978-83-8390-729-1

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.
Dział Praw Autorskich
01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33
tel. +48 728 313 462
e-mail: PL-ksiazki@wolterskluwer.com

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

... mały człowiek uczy się sam, ale za pomocą innych ludzi¹.

Céline Alvarez

¹ C. Alvarez, *Prawa naturalne dziecka*, Warszawa 2017, s. 73.

SPIS TREŚCI

WSTĘP	9
CZEGO I JAK POWINNA UCZYĆ SZKOŁA XXI WIEKU	37
ZABÓJCZA RUTYNA	64
ELEMENTY EDUKACJI PROGRESYWNEJ	89
WYZWOLENIE OD DOMINACJI NAIWNEGO BEHAVIORYZMU	113
WOLNY NAUCZYCIEL	134
ORGANIZACJA PROCESU UCZENIA SIĘ	170
WSPÓŁPRACA I MOWA EKSPLORACYJNA	197
EDUKACJA POSZUKIWAŃ I POPEŁNIANIA BŁĘDÓW	225
KOMPETENCJE KLUCZOWE I NIE TYLKO	255
POZA PRZEDMIOTAMI SZKOLNYMI	277

UCZEŃ JAKO WYZWANIE	302
SZKOŁA UCZNIÓW I UCZENNIC	323
JAK ROZWIJA SIĘ UCZEŃ	346
PRAWA DZIECKA I UCZNIA	368
INKLUZJA ALBO EGZAMINY	397
CZY OCENIANIE W SZKOLE JEST POTRZEBNE	431
W CYFROWYM UŚCISKU	449
O TYM, JAK SIEĆ GUBI DZIECI I CO ZROBIĆ, BY POMÓC IM SIĘ ODNALEŹĆ	477
NAUKA Z DOŚWIADCZENIEM ZABAWY	496
SZKOŁA MUSI BYĆ PO COŚ	525
POSŁOWIE, CZYLI CZY SZKOŁY DZISIEJSZYM DZIECIOM I NASTOLATKOM SĄ JESZCZE POTRZEBNE?	555
BIBLIOGRAFIA	571
NETOGRAFIA	577

WSTĘP

Kiedy zaczynamy ufać sobie i uczniom, kiedy pozwalamy, by mieli wpływ na proces nauki, możemy stać się wspaniałymi nauczycielami znakomitych uczniów, nawet jeśli ograniczają nas zasady, testomania i obowiązująca podstawa programowa. Możemy zmienić edukację od wewnątrz. Możemy zmienić to, jak dzieci czują się w szkole¹.

Ripp Pernille

Żaden nauczyciel, choćby nie wiem jak uzdolnionym był mówcą, nie będzie w stanie przekazać swojej wiedzy bezpośrednio do mózgu dzieci przez samo mówienie. Dziecko musi uruchomić mechanizm uczenia się przez samodzielne tworzenie predykcji i popełnianie błędów, dzięki czemu uszczegółowi i skoryguje swoją wiedzę².

Céline Alvarez

Szkoły na całym świecie przechodzą wiele istotnych zmian. Wiąże się to ze ewolucją wyzwań edukacyjnych, a zarazem modyfikacją oceny ich przydatności oraz znaczenia. Szkoły

¹ R. Pernille, *Uczyć (się) z pasją. Jak sprawić, by uczenie (się) było fascynującą podróżą*, Słupsk 2017, s. 30.

² C. Alvarez, *Prawa naturalne dziecka*, Warszawa 2017, s. 71.

przestają być źródłem kluczowych kompetencji, wiedzy oraz prestiżu. W coraz szerszym zakresie zmieniają się w podmiot odpowiedzialny za postawy i zachowania swoich wychowanków. Miejscem lokowania odpowiedzialności za krytykowany przez większość dorosłych brak oczekiwanych kompetencji i sposób życia nastolatków.

Wzrasta również poziom lekceważenia oferty edukacyjnej dostrzegany u samych uczniów. Rolę nauczycieli w coraz szerszym zakresie odgrywają dziś nieograniczone zasoby internetu oraz sztuczna inteligencja. Rozwiązania cyfrowe nie tylko dostarczają przepastne zestawy treści oraz rozwiązań, ale również pomagają uczniom rozwiązywać zadania i zaliczać formalne wymogi stawiane na kolejnych etapach edukacji. Efektem ubocznym transformacji cyfrowej jest to, że coraz większa liczba osób – w tym uczniowie oraz ich rodzice – czują się jak eksperci. To decyduje o kuszącej perspektywie dyskredytowania badań naukowych w świetle własnych dociekań przeprowadzanych głównie w mediach społecznościowych. Ich naturalną konsekwencją jest dyskredytowanie roli nauczycieli, którzy przestają być tymi, którzy wiedzą.

Od współczesnych nauczycieli wymaga się wielu zupełnie nowych kompetencji, takich jak:

- podstawy głębokiego uczenia się powiązane z umiejętnościami krytycznego myślenia, analizy, syntezy oraz kreowania nowych zastosowań,
- organizowania, planowania i zarządzania klasą, a także inicjowania i wdrażania sytuacji edukacyjnych,
- umiejętności w zakresie budowania relacji wszystkich ze wszystkimi,
- podstawy motywowania i coachingu skupionych na potrzebach poszczególnych uczniów, w tym tworzenia wraz z nimi ich indywidualnych planów rozwoju.

Ponadto zmieniające się warunki pracy nauczycieli wymagają nabycia lub poszerzenia umiejętności związanych z:

- głębokim przewartościowaniem kwestii oceniania,
- współpracą i pracą zespołową, w tym uczestniczeniem w zarządzaniu szkołą,
- elastycznością i zdolnością adaptacji,
- troską o każdego ucznia, w tym praktycznym stosowaniem zasad inkluzyjności,
- koniecznością zmierzenia się z obowiązkami i dylematami etycznymi zawodu.

Oznacza to, że od nauczycieli oczekuje się, iż będą rozwijać u uczniów:

- kreatywność i innowacyjność, krytyczne myślenie, umiejętność rozwiązywania problemów, podejmowania decyzji uczenia się przez całe życie;
- umiejętność stosowania narzędzi pracy, w tym korzystania z informacji oraz z technologii informacyjnych i komunikacyjnych;
- postawy obywatelskie zarówno lokalne, jak i globalne
- dojrzałość osobistą i społeczną, w tym także odpowiedzialność za własne życie oraz karierę.

Nowe albo zredefiniowane zadania szkoły i nauczycieli wymagają zdecydowanej modyfikacji warunków pracy. Zmian architektonicznych, przemyślenia liczebności uczniów w klasach, zakupu nowych sprzętów czy pozyskania specjalistów, np. od dostępności cyfrowej, czy wsparcia uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjnych.

W wielu krajach od dłuższego czasu rozważa się potrzebę ograniczenia treści nauczania na rzecz swobodnego rozwoju kompetencji uczniów. To oczywiście ważne, choć w rzeczywistości kluczowe wydaje się nie tyle zmniejszanie wymagań, ile zmiana podejścia do organizacji procesu uczenia się. Nie zapamiętywania, ale zrozumienia. Nie poznawania, ale myślenia. Nie wykazywania się znajomością dat, faktów i procedur, ale refleksji, poszukiwania w sobie przestrzeni do opracowania,

CZEGO I JAK POWINNA UCZYĆ SZKOŁA XXI WIEKU

Fiński edukator Pasi Sahlberg, twarz zmiany edukacyjnej w tym kraju, zapytany przez magazyn „Smithsonian”, jak można określić to, czym charakteryzuje się fiński system kształcenia, odpowiedział:
„Przygotowujemy dzieci, aby wiedziały, jak się uczyć,
nie jak zdać egzamin”¹.

Radek Kotarski

Prawdziwe uczenie się zachodzi wyłącznie w głowie ucznia. (...) to sam uczeń, a nie nauczyciel jest twórcą znaczeń. Czyli kimś, kto nie tyle poznaje i odtwarza pojęcia wymyślone przez badaczy lub omówione w podręcznikach, tylko je sam na bieżąco tworzy, korzystając ze struktur poznawczych, które wcześniej zbudował, a teraz rozbudowuje i modyfikuje równocześnie. To sami uczniowie i uczennice ujmują w pojęcia wiadomości i doświadczenia, ubierają w słowa rzeczywistość, poszukują związku z tym, co już wiedzą i potrafią. (...) Chodzi o to, by treści były trafne, bliskie rzeczywistości, równocześnie, dawały się zastosować w nowych sytuacjach edukacyjnych².

Alicja Pacewicz Sylwia Żmijewska-Kwirąg

¹ R. Kotarski, *Włam się do mózgu*, Warszawa 2019, s. 53.

² A. Pacewicz, S. Żmijewska-Kwirąg [w:] J. McTighe, H.F. Silve, *Uczyć (się) głębiej*, Warszawa 2021, s. 9–10.

Kiedy ponad ćwierć wieku temu Jaques Delors publikował swój raport „Edukacja. Jest w niej ukryty skarb”, niewielu wierzyło, że jego słowa, choć tak ważne, w gruncie rzeczy zmienią cokolwiek w nadchodzącym XXI wieku. Debatujemy na temat edukacji od lat. Czasami bywa naprawdę burzliwie. W zasadzie wszyscy wiemy, że edukacja stanowi jedno z kluczowych wyzwań dla współczesności. Tyle, że bezwzględne globalne wpływy najbogatszych, dominacja konsumpcjonizmu oraz narastający populizm pokazują, że... w gruncie rzeczy nie uczymy się niczego.

Delors w 1996 roku powiedział: „edukacja jawi się jako szansa, którą należy bezwzględnie wykorzystać w dążeniu ludzkości do ideałów w pokoju, wolności i sprawiedliwości społecznej. Nie jest ona «cudownym środkiem» ani zaklęciem «sezamie, otwórz się». Jest z pewnością tylko jednym ze sposobów, lecz w większym stopniu niż inne służącym bardziej harmonijnemu, autentycznemu rozwojowi ludzi, którego celem jest likwidacja ubóstwa, wykluczenia, niezrozumienia, ucisku, wojen”³. Wiemy, że szkole, kształceniu przyszłych pokoleń, tworzenia optymalnej przestrzeni do uczenia się i rozwijania praktycznych umiejętności życia w kolejnych dziesięcioleciach poświęcić należy dużo więcej czasu i pieniędzy. Widzimy jednak, że poza gadaniem nie dzieje się w tym zakresie zbyt wiele.

Tymczasem świat, jaki znamy, odchodzi w przeszłość. Stojemy u progu cywilizacyjnych zmian. System edukacji powinien odpowiadać na nie, przygotowując młodych ludzi do życia w przyszłości, a także do tego, co dzieje się już teraz. Chodzi tu o zarówno o cele nauczania – konkretne treści czy umiejętności, które szkoła powinna rozwijać, czy wartości, które chcemy chronić, jak i o metody pracy z uczniami i uczennicami.

Kluczowe procesy, które przeobrażą rynek pracy, sposoby komunikacji i codzienne życie kolejnych pokoleń, to

³ Edukacja. Jest w niej ukryty skarb. Raport dla UNESCO międzynarodowej komisji do spraw edukacji dla XXI wieku pod przewodnictwem Jacques’a Delorsa, Warszawa 1998, s. 9.

m.in. zmiany technologiczne i rozwój sztucznej inteligencji. Już od kilku lat obserwujemy, że niektóre zawody zanikają i że pojawiają się nowe sposoby wykonywania innych. Zmiana klimatu i inne zagrożenia ekologiczne również będą wywierały wpływ na społeczeństwo i światową gospodarkę – nie chodzi przy tym wyłącznie o negatywne konsekwencje globalnego ocieplenia dla życia ludzi i ekosystemów (w tym m.in. wymieranie całych gatunków zwierząt i życia morskiego, brak bezpieczeństwa żywnościowego, konieczność migrowania z terenów niezdatnych do życia na niespotykaną dotąd skalę). Działania na rzecz zapobiegania katastrofie klimatyczno-ekologicznej pociągną za sobą także fundamentalne zmiany w funkcjonowaniu gospodarek i społeczeństw. Potrzebny jest nowy model rozwoju (m.in. oparty na idei postwzrostu), który zastąpi ten dominujący dzisiaj – nastawiony na nieograniczony progres prowadzący do degradacji środowiska, zmian klimatu, narastających nierówności społecznych i utraty bioróżnorodności.

Zmiany w światowej gospodarce związane są z procesem globalizacji. Towarzyszy im proces relokacji produkcji do mniej zamożnych społeczeństw, obejmujący wiele dziedzin gospodarki. Prowadzi to do uzależnienia gospodarek i społeczeństw krajów rozwijających się od międzynarodowego kapitału i w konsekwencji skutkuje utratą możliwości wykonywania dotychczasowych zawodów przez wielu mieszkańców krajów tzw. Zachodu. To z kolei jest jednym z powodów narastających resentymentów społecznych, poczucia bycia „obcym w swoim kraju” oraz obaw o przyszłość ekonomiczną.

Z drugiej strony globalizacja przynosi też wiele pozytywnych rezultatów związanych ze zwiększoną mobilnością i możliwością kontaktu z osobami zamieszkującymi różne części świata. Nawiązywanie takich relacji rozszerza horyzonty poznawcze i sprzyja kreatywności. Edukacja musi do tego przygotowywać. Uwrażliwiać na różnice kulturowe. Dawać narzędzia ułatwiające poruszanie się w zglobalizowanym świecie. Turbulencje społeczno-ekonomiczne wskazują na potrzebę przygotowania

uczniów i uczennic do funkcjonowania w świecie zaostojających się konfliktów i polaryzacji społecznej, ścierających się radykalnych idei oraz dalszego podważania zasad i wartości, na których opierają się demokracje parlamentarne. W związku z tym potrzeba nauki postaw otwartych, rozwijania umiejętności krytycznego myślenia i przygotowania do poruszania w świecie rywalizujących ze sobą przekazów medialnych.

Omawiając trendy związane z przyszłym funkcjonowaniem społeczeństw, należy też pamiętać o spodziewanych zmianach demograficznych. Żadne rozwiązania z zakresu polityki pro-rodzinnej nie doprowadzą do ich odwrócenia w najbliższych dekadach. Dlatego dalsze starzenie się społeczeństw zachodnich i nowe procesy migracyjne (w tym te wywołane zmianami klimatycznymi) tym bardziej wzmacniają potrzebę przygotowania młodych do życia w społeczeństwach zróżnicowanych kulturowo.

Niezbędne jest też kształtowanie postaw aktywniejszego udziału w życiu demokratycznej wspólnoty poprzez narzędzia partycypacji społecznej i obywatelskiej. Edukacja powinna podążać za tymi zmianami, a nawet je wyprzedzać. W myśl strategii edukacyjnej Unii Europejskiej do podstawowych umiejętności rozwijanych w trakcie całego życia należą m.in. umiejętności językowe, komunikacyjne, wykorzystanie nowych technologii i przygotowanie do życia w świecie cyfrowym, a także biegłość analizy i weryfikowania pozyskiwanych treści, rozumienie różnych perspektyw i punktów widzenia, uczestnictwo w życiu społecznym, proinnowacyjność i przedsiębiorczość.

Przed rozpoczęciem dociekań na temat kształtu nowej edukacji, warto zadać sobie pytanie, po co to robimy? Czy rozważając rozwój szkoły w XXI wieku, należy szukać odpowiedzi dotyczących tego, czego i jak powinna nauczać? Zwłaszcza, że choć same formy zdobywania wiedzy przez lata uległy wyraźnej zmianie, to już sama szkoła wydaje się nieodmiennie taka sama. W opracowaniu propozycji rozwiązań pozwalających zmodyfikować współczesną szkołę pomocne mogą okazać się dwie

książki omawiające wyniki wielu badań dotyczących organizacji uczenia oraz rozwiązań sprzyjających osiągnięciu oczekiwanych efektów przez uczniów. Pierwsza autorstwa Johna Hattiego to *Widoczne uczenie się dla nauczycieli. Jak maksymalizować siłę oddziaływania na uczenie się*. Druga Andreasa Schleichera, *Edukacja światowej klasy*. Książka Hattiego stanowi syntezę wyników ponad 900 badań obejmujących miliony uczniów i jest największym jak dotąd opracowaniem obserwacji, co faktycznie wpływa na uczenie się uczniów. Andreas Schleicher obrazuje doświadczenia wynikające z obserwowania przez ostatnie dwie dekady siedemdziesięciu różnych systemów edukacji poparte prezentacją wyników bardzo szczegółowych badań oraz wniosków. Jakkolwiek całość wymienionych pozycji wydaje się godna uwagi, dla potrzeb tego opracowania skupimy się tylko na dwóch cytatach, które na swój sposób określają ramy interpretacji stanu oraz możliwości zmian współczesnej szkoły. Najpierw Hattie: „Uczenie się ukierunkowane na cel składa się z dwóch elementów: jasnego przedstawienia tego, czego należy się uczyć na lekcji/cyklu lekcji (cel uczenia się) oraz sposobów sprawdzania, czy faktycznie doszło do pożądanego uczenia się (kryteria sukcesu). Nauczyciele muszą wiedzieć, jak sprawić by wszyscy uczniowie w klasie pozostawali na właściwej ścieżce do osiągnięcia celu oraz poddawać ewaluacji postępy w prowadzeniu ich do tego celu. Jasne intencje uczenia się mogą też zapewnić większe zaufanie pomiędzy uczniem a nauczycielem, w wyniku którego obie strony bardziej zaangażują się w realizację wyzwań i podążanie do wyznaczonego celu”⁴. W drugiej kolejności Schleicher: „Wysokiej klasy system edukacji można kształtować poprzez ustalenie standardów, tworzenie precyzyjnych, nakierowanych i spójnych treści, ograniczanie powtórzeń w programach nauczania w różnych klasach, zmniejszenie różnic w sposobie realizowania programów nauczania w różnych

⁴ J. Hattie, *Widoczne uczenie się dla nauczycieli. Jak maksymalizować siłę oddziaływania na uczenie się*, Warszawa 2013, s. 94–95.

Szkoła uczenia się uczniów

Dzisiejszy świat stawia przed szkołą, nauczycielami oraz edukacją wiele wyzwań, spowodowanych dynamicznymi procesami społecznymi, przepływem informacji, postępem naukowym i technologicznym. Publikacja wskazuje korzyści płynące z globalizacji, w tym zwiększoną mobilność i możliwość kontaktu z osobami zamieszkującymi różne części świata, co rozszerza horyzonty poznawcze i uwarżliwia na różnice kulturowe.

Autor odpowiada na pytanie, po co jest szkoła oraz czego i jak powinna uczyć w XXI wieku. Wskazuje na elementy nauki progresywnej oraz organizację procesu uczenia się uwzględniającą poszukiwanie oraz popełnianie błędów, naukę z doświadczeniem zabawy, czy też rozwijanie kompetencji przyszłości, w tym rozbudzanie kreatywności, naukę samodzielności, poszerzanie horyzontów poznawczych. Porusza również takie zagadnienia jak prawa dziecka i ucznia, egzaminy oraz ocenianie.

Publikacja przeznaczona jest dla nauczycieli i studentów kierunków pedagogicznych. Powinna także zainteresować pracowników administracji rządowej i samorządowej, którzy w ramach swoich decyzji mogą przyczynić się do inicjowania oraz utrwalania rozwiązań sprzyjających budowaniu edukacji skupionej na wzmocnieniu rozwoju dzieci.

Jarosław Kordziński – były nauczyciel, edukator, trener zaangażowany w wiele projektów rozwijających kompetencje osobiste i społeczne nauczycieli oraz dyrektorów szkół; autor publikacji dotyczących pracy nad własnym rozwojem, motywacją i budowaniem marki.

ISBN 978-83-8390-729-1

ZAMÓWIENIA:

INFOLINIA +48 801 044 545

ZAMOWIENIA@WOLTERSKLWER.PL

WWW.PROFINFO.PL

CENA 99 ZŁ (W TYM 5% VAT)